

Les millors obres de les lletres gironines (22) Paradisos oceànics

La literatura catalana de viatges no era pas abundant el 1931. Els més agosarats passaven de la Rambla al Pirineu i si anaven més enllà no sortien de l'«esperit de la maleta» com a forma anodina del viatge, en diu un crític literari del moment. No és el cas de la dona moderna i inquieta que és Aurora Bertrana. A «Paradisos oceànics» retrata molt bé una societat que els blancs occidentals troben primitiva i ho fa amb una relativa vinculació i amb la condescendència del moment.

Josep Maria Figueres
PROFESSOR DE LA UAB

En aparèixer el desembre de 1930, *Paradisos oceànics*, d'Aurora Bertrana, va provocar un petit alta-baix al pati de lletres nostrat. Un enrenou periodístic ben agradable a l'autora és clar. La crítica barcelonina, a diferència de l'actualitat emmirallada per literatures foranes, es feu eco amatent de la novetat. En destacà la modernitat que significava que fos l'autora una dona, una noia dinàmica, música i viatgera, moderna i avançada, que escrivia en diaris i revistes. Després de tres anys a la Polinèsia, Bertrana ho explicava en una sentida prosa. La premsa ho celebrà. *D'Ací i D'Allà* li dedica una fotografia, a pàgina sencera, i qualificà l'obra de «meravellós document». Rossend Llates, a *Mirador*, d'«aportació de gran importància»; Domènec Guansé, a *La Publicitat*, de «veritable temperament d'escriptora»; i així seguiríem... En relació al contingut, els comentaris que fa del que veu són vistos avui amb un to crític mentre al moment foren lloats. Alfons Masseras en diu que és una «elegia latent» davant l'agonia de la raça maori. Un món que s'evaeix i que se'ns apareix exuberant.

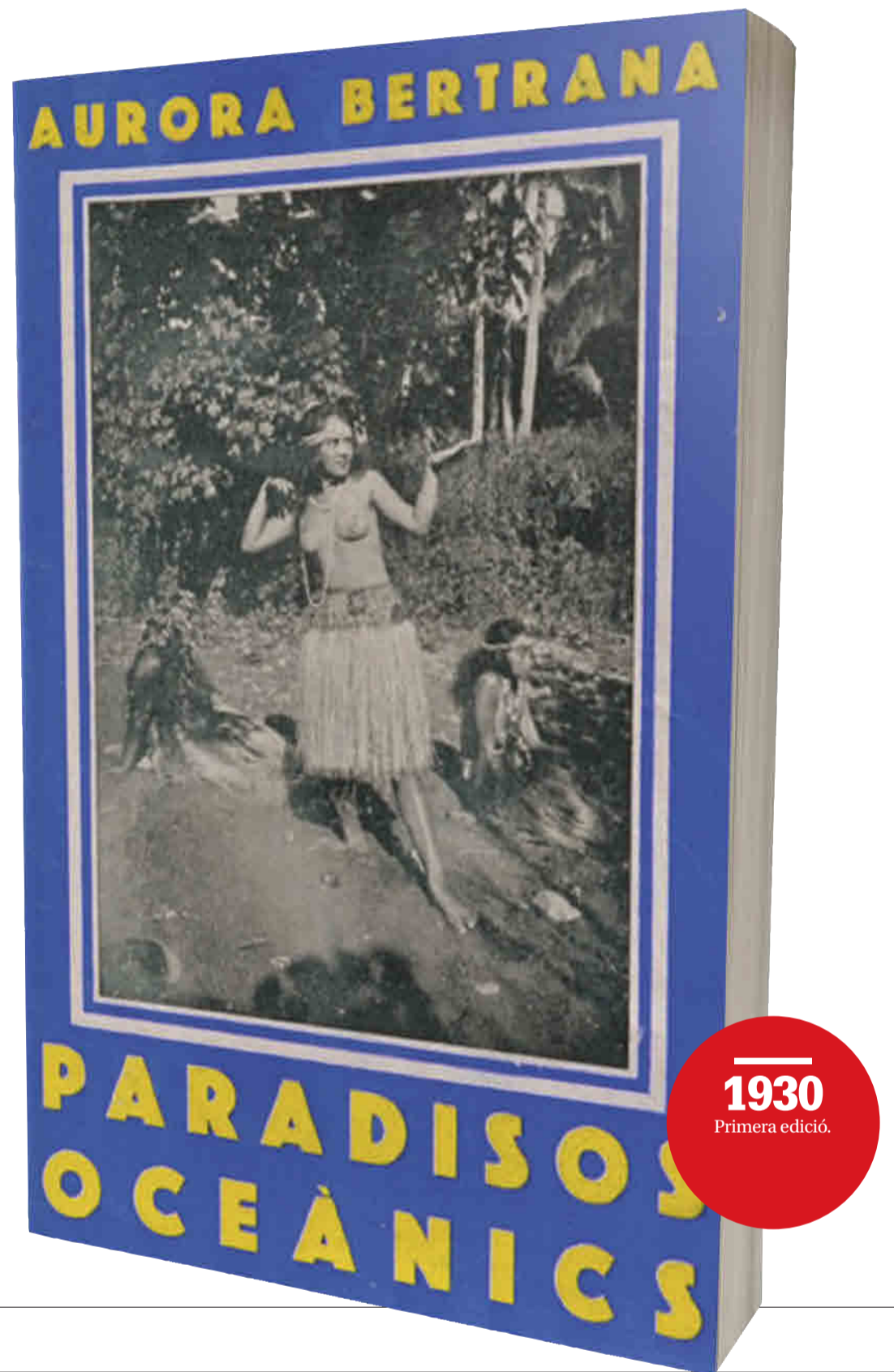
La novetat fou un còdol a l'estany tranquil·let que saltava i saltava de mitjà en mitjà.

Simfonia idíl·lica al pati de casa

La premsa cultural del moment també se'n feu eco elogiós. Tenim a les mans l'edició fàsimil de l'Editorial La Sal. Hi podem recrear, amb les fotografies del moment, amb la tipografia que ens acosta al mar i sol, als colors de les antípodes... a les sensacions dels lectors en les descripcions amarades de sensualitat i sensibilitat. L'èxit ha seguit fins avui des de l'inicial edició a Badalona per Proa el 1930 tret de la pausa del franquisme, així: 1988 (La Sal), 1993 (Cercle de Lectors), 1993 (Edicions de l'Eixample), 2017 (Rata)... Amb traduccions al francès (1943), italià (2020), espanyol (2003

i 2017)... El 1933 s'edità un volum en castellà a les Ediciones Populares Iberia amb 65 fotografies de l'autora. I l'eco el seguí ella mateixa amb articles i altres obres com *Peikea*, *Princesa canibal*.

Maria Aurèlia Capmany en feu un elogiós pòrtic al volum de «Clàssiques catalanes» afirmant que és «un llibre bonic, amè, que ens aporta tota la vida d'aquest món remot i absolutament inèdit per a nosaltres». No comparteix l'opinió favorable Vicenç Pagès Jordà en un llarg article a la *Revista de Girona*, on qualifica l'obra de «decebedora» i en retreu el

1930
Primera edició.

1943
Nova versió, en francès.

1988
Primera edició després del franquisme.

2003
Edició en espanyol.

Un fragment

Els colors de la posta de sol amb el mar de fons

Descripció ben representativa de la prosa de Bertrana en un to que ens acosta a l'exotisme, a la natura pura i al món on va viure uns anys sempre amb la ment oberta i la mirada profunda.

«Però l'hora àlgida de la bellesa a Papeeté és cap al tard. Els postes de sol són d'un tal encantament, que tota descripció resultaria pobre. Penseu en la subtilitat d'una pintura japonesa, i en tindreu una feble idea. Sobre un fons de blau i rosa pàl·lid, el taronja i el negre s'hi destaquen. Així que el sol decanta vers l'horitzó, la gamma de colors reapareix. El blau i el verd, esclatants suava, es desmaien i es fonen en noves tonalitats. L'aigua tranquil·la de la rada es colora de roig. El roig puja d'intensitat a mesura que el sol baixa i el cel

empal·lideix. El blau enlluernador esdevé suau, dolcíssim, mentre del cantó de ponent sembla esclatar-hi un grandíssim incendi. La llum en aquests moments pren intensitat apoteòsica. No sabem si és l'aigua o el cel que esdevé roig, o si la ratlla de l'horitzó és el límit d'un infern que s'abranda per envair-ho tot. El cor s'enxiuqueix dintre el pit com davant els senyals precursors d'un cataclisme. Mai en aquesta hora no podreu alliberar-vos de la influència extraordinària que el fenomen exerceix damunt vostre. La lluminositat de la posta arriba als recons més amagats de la vila.

Lluny del mar, entre els arbres gegants d'un jardí tot d'una veieu passar damunt vostre una gran claror roja. Tot el que us volta esdevé amarant d'aquesta claror. Diríeu que la vila crema.

Alceu l'esguard en l'aire, i damunt un cel roent veieu destacar-se, retallades i negres, les siluetes dels palmers gegantins. Però prop del mar, sobretot, sembla que l'eternitat us penetri, i viviu en un espai lluminós, lluny del món i dels homes. El sol es colga, a poc a poc dintre l'aigua, i aleshores els ulls, mig encegats, veuen un llarg raig verd, travessant tota

la mar, ràpid com un llamp, però claríssim. Mireu ara el mar i el cel, quina dolcesa! Els blaus pàl·lids harmonitzen deliciosament amb els roses. Tota la badia s'omple de repòs.

Mooreà s'esfuma al lluny. El verd de les muntanyes té suavitats avellunades, tota la massa de vegetació pren una tendror primaveral. Les flors grogues dels *burrous* prop de l'aigua es destaquen brillants. Les fulles immenses dels bananers clapegen amb llur verd tendríssim damunt la vegetació luxuriosa dels jardins. Pels camins solitaris dels barris llunyans, sota les acàcies altíssimes florides de roig i rosa, distingiu les *villas* tropicals, mig cobertes de plantes enfiladisses. Els buganvillers morats cauen en cascades davant les portes i finestres. Pertot arreu hi ha taques de flors damunt la verdor. *L'ibiscus*, que floreix tot l'any, és l'esclat d'aquesta hora. Les seves flors roses, vermelles i magenta, esclatants i formoses, brillen com fanals en la fosca. Com més la claror s'apaga, més es destaquen els colors. Aquesta és l'hora subtil i reposada.

Les nits polinèsies... encant indescriptible, embriaguesa de colors i d'harmonies. La temperatura és tot l'any primaveral. Les plan-

tes aromàtiques exhalen, amb la humitat de la nit, llur màxim perfum. Seguiu un camí vorejat de tarongers salvatges, de *tiarés* i de llimoners en flor. Damunt vostre el cel austral titil·leja de milers d'estels brillants. Orió, la constel·lació gegantina, sembla presidir. La Creu del Sud, guia de navegants, evoca el gran desert del Pacífic, Júpiter, viatger incansable, ens recorda els Alps, i més i més, innombrables, infinits...

Les nits de lluna descobriu paisatges nous; entre els arbres trobeu efectes no sospitats, fulles platejades... negrors a contrallum, un cocoter gegant surt per damunt la fronda tot argentat. La lluna, la romàntica i sentimental d'Occident, mancada de poetes llagrimosos i de músics romàntics, és aquí tota una altra. És esclatant i sana, sobiranament indulgent per als enamorats. Aquí no hi ha pierrots ni arlequins transcendentals; tot són homes o dones agullonats pel desig d'estimar. Els infants, nus com la veritat, senten ja l'encantament voluptuós de la vida. Els vells, indulgents somriuen als joves recordant llur passat. Així, l'amor, la poesia i la música, sense literatura, floreixen entre un espai florit i perfumat, sota un gran cel lluminós i serè.

llenguatge i estil.

Paradisos oceànics neix de la iniciativa de Josep Queralt, l'editor de Proa, que parla amb el pare d'Aurora i els dos l'encoratgen a escriure sobre el que ha vist en els tres anys d'estada a les illes llunyanes. Li proposà aquest títol i el resultat serà sorprenent, agraïda molt com a document diguem-ne periodístic, a cavall del reportatge i la narració autobiogràfica, un retrat turístic, literari, amb encenalls antropològics i amb una visió, sense cap pudor, del comportament d'una societat exòtica i ben atractiva. El 1934 aplega contes sobre la Polinèsia a *Peikea*. El 1933 tradueix els *Paradisos* al castellà amb el títol *Islas de ensueño* (1933) i al francès a Suïssa, que coneixia bé per l'estada a Ginebra i el matrimoni i en farà també conferències, articles... Ho fa amb el títol *Fenua Tahiti*.

Marta Vallverdú en la seva tesi doctoral sobre la Polinèsia a la literatura catalana a tra-

vés de l'obra de Josep Maria de Sagarra i Aurora Bertrana analitza molt acuradament els continguts i la recepció. Comentà els canvis i variacions com l'afebliment de la crítica al procés d'aculturació de la cultura local per la francesa colonial fins arribar a concloure que *Feua Tahiti* no és una traducció sinó, com és en realitat, una adaptació atès que canvien temps verbals de present a passat, personatges, situacions, i, fonamentalment, varià el contingut. Vallverdú remarca com el primer volum de les *Memòries* parla i molt extensament de l'estada a la Polinèsia i com són lectures molt complementàries. L'estudiosa escriu a *Viatges literaris a la Polinèsia* (2007): «El text no estan organitzats seguint un ordre cronològic, temporal, sinó en funció de l'espai. L'ordre de presentació de les proses, datades entre 1926 i 1929, no es correspon com hem vist en la comparació amb les *Memòries*», amb la trajectòria biogràfica de l'au-

tora a les illes de la Societat. Els dotze capítols de l'obra estan agrupats en quatre unitats d'espai, les quatre illes que descriurà: Tahití, Mooreà, Raiatea i Bora-Bora. Aurora Bertrana sintetitza i reorganitza els seus diferents desplaçaments per la Polinèsia en tres viatges literaris, que tenen corn a punt de partida Tahití, l'illa on resideix. Així, la lectura de l'obra esdevindrà un recorregut imaginari que ressegueix el mapa ofert al principi del volum: de l'illa més propera a la més llunyana. El pas d'una part a l'altra, és a dir, d'una illa a l'altra, es manifestarà per un viatge per mar: d'anada i tornada a Tahití, en el cas de Mooreà, després ens desplaçem a Raiatea, i d'aquí a Bora Bora, en un viatge sense retorn. Els viatges, doncs, no sobreixen l'espai de la Polinèsia: el món occidental no apareix sinó per contrast, a l'hora de definir el caràcter dels seus habitants -vegeu per exemple *Turei*, *La Cortesana*»

Aurora Bertrana

Periodista, novel·lista, narradora... escriptora plena

L'escriptora Aurora Bertrana i Salazar (Girona, 1892-Bergera, 1974) fou tot un caràcter per conviccions i vida lliure que porta amb un cosmopolitisme, modernitat i llibertat tot i les dificultats econòmiques en no poder viure de les arts com aspirava. Va estudiar a l'escola de Josep Dalmau a Girona i francès al convent de les germanes de la Misericòrdia. Volia ser escriptora però el pare s'hi oposà; viure de la ploma, tot i la qualitat i èxit, era molt difícil econòmicament i volia el millor per a la filla. Tanmateix la vocació artística era present i així estudià música, tocava el violoncel, d'ací live l'admiració per Pau Casals i ens deixà unes molt boniques pàgines de l'estada a Prada que feu en l'exili... Anà a Barcelona, a casa de Carme Karr, amiga del seu pare Prudenci i amant de la música, i tocava als vespres en bars dels baixos fons barcelonins per ajudar la feble economia familiar. Fou també professora de música a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona.

El 1923 va anar a Ginebra a estudiar però no s'avingué amb els mètodes autoritaris docents. Allà hi crea la primera orquestrina de jazz femenina. Casada amb un enginyer suís, va anar a Tahití, aleshores s'escriu Tahití, i publica contes i articles excel·lents del llarg reportatge que ens ocupa, obra mestra d'espontaneïtat narrativa, de descripció sentida. El 1935 viatja al Marroc i igualment articles

illibres apareixen en aquest cas denunciant la situació social d'inferioritat de la dona en aquest país. La seva obra és extensa i variada, en destaquen els dos volums de memòries i la narrativa.

Es presentà, infructuosament, per ERC a les eleccions del 1933, durant la guerra civil va col·laborar a *Companya*. Al llarg de la seva vida va col·laborar molt en premsa, té així una llarga carrera periodística com ha estudiat Neus Real que li dedicà una antologia de la seva prosa (2007), en diaris i revistes: *La Veu de Catalunya*, *D'Ací, D'Allà*, *La Rambla*, *L'Opinió*, *Mirador*, *La Humanitat*, *La Nau*...

Durant la guerra civil el seu marit va passar al bàndol nacional, ella profundament republicana i catalana es mantingué fidel als seus principis. Finalment es separaren. Va viure l'exili a Suïssa i França i l'acompanyaren l'amistat amb Ventura Gassol i Nicolau d'Oliver. No es va poder mantenir dignament i patí privacions. Va escriure obres singulars com *Tres presoners* (1957) i *Entre dos silencis* (1958), ben rellevants per la visió de l'exili. Retornà i publicà la biografia del seu pare (1965) a la introducció de *Proses bàrbares*. Va col·laborar en els primers jurats del premi de novel·la Prudenci Bertrana i la seva novel·la *Vent de grup* fou portada al cinema. El seu fons personal es conserva a la Universitat de Girona.

